

Шарль Бодлер

ЯК СПЛАЧУВАТИ БОРГИ, ЯКЩО ВИ ГЕНІАЛЬНІ

переклав з французької Олексій Соляник

Наступний анекдот мені розповіли з молитвами нікому його не переказувати; ось чому я хочу розповісти його всьому світові.

... Він був сумний, судячи з його насуплених брів, його широкого рота, менш розтягнутого й менш повногубого, ніж зазвичай, і того, як шлях пережеговувався раптовими паузами, коли він походжав пасажером Опера. Він був сумний.

Це насправді був він, він, найрозумніша голова щодо комерції та літератури дев'ятнадцятого століття; він, поетичний мозок, вистелений цифрами, немов кабінет фінансиста; це справді був він, людина з міфологічними банкрутствами, з гіперболічними й фантазмагоричними підприємствами, ліхтарі яких він завжди забуває запалити; великий мисливець за мріями, безперестанку в *пошуках абсолюту*; він, найдопитливіший персонаж, найкумедніший, найцікавіший та найбільш пихатий серед персонажів *Людської комедії*; він, цей оригінал, настільки ж нестерпний у житті, наскільки чарівний у своїх творах; велика дитина, пихата геніальністю і шанолюбством, у якої стільки якостей і так багато недоліків, що ніхто не наважується віднімати одні, боячись втратити інші, аби тим самим не зіпсувати невиправну і фатальну монструозність.

Чому ж ця велика людина мала бути такою похмурою? Чому ходить отак, із підборіддям на животі, а його зморшкувате чоло немов *Шагренева шкіра*?

Чи мріяв він про ананаси за чотири су, про підвісний міст на ліановому мотуззі, про віллу без сходів, але з будуарами, обтягнутими мусліном? Невже якась принцеса, що наближалася до сорока, кинула на нього один із тих глибоких, теємничих і ніжних поглядів, якими краса завдячує генієві? Чи його мозок, обтяжений промисловою машиною, мучився всіма Стражданнями винахідника?

Ні, на жаль! Ні; смуток великої людини був вульгарним смутком, приземленим, неблагогородним, ганебним і безглуздим; він опинився у цій принизливій ситуації, яка нам всім знайома, де кожна минаюча хвилина відносить на своїх крилах шанс на порятунок; де, зосереджуючись на годиннику, геній винахідництва відчуває потребу подвоїти, потроїти, подесятерити власні сили пропорційно до часу, якого все менше, і швидкості, що наближається до фатальної години.

Прославлений автор Теорії переказного векселя мав наступного дня сплатити тисячу двісті франків, а вже давно вечоріло.

У подібних випадках іноді трапляється так, що дух, затиснутий, пригнічений, зім'ятий, розчавлений поршнем необхідності, раптово виривається зі своєї в'язниці несподіваним і переможним струменем.

Певне, так і сталося з великим романістом. Адже посмішка змінила те викривлення уст, що так вразило його гордовиті лінії; погляд його пожвавішав, і наш чоловік, спокійно та твердо, піднесеним і ритмічним кроком подався до вулиці Рішельє.

Він зайшов до будинку, де з чаєм, біля каміна, після робочого дня відпочивав заможний і процвітаючий на той час комерсант; письменника прийняли з усіма почестями, належними його імені, й за кілька хвилин він пояснив ціль свого візиту такими словами:

«Чи хотіли б ви отримати на післязавтра в *Siècle i Débats* дві розлогі статті про *Французів, змальованих ними самими*, дві написані мною великі статті та підписані моїм іменем? Мені потрібно півтори тисячі франків. Для вас це золота справа.»

Схоже, видавець, який у цьому питанні відрізнявся від своїх колег, визнав міркування слухними, оскільки угода була укладена негайно. Романіст, опам'ятавшись, наполягав на тому, щоб тисячу п'ятсот франків було надано одразу після появи першої статті; потім він спокійно повернувся на пасаж Опера.

Через кілька хвилин він помітив маленького молодика зі сварливим і духовним обличчям, який нещодавно написав надзвичайну передмову до *Величі і занепаду Цезаря Бірото*, і вже був відомий у журналістиці своїм майже безбожним блазнюванням; пієтизм ще не обривав його кігтів, а безвірні аркуші розкрили свої благословенні гасила.

«Едуарде, ви хочете на завтра отримати сто п'ятдесят франків? – Дідько, ще б пак! – Чудово! Заходьте та пригощайтеся кавою.»

Молодик випив чашку кави, від якої його маленький південний організм спочатку розхвилювався.

«Едуарде, мені потрібні на завтрашній ранок три великі колонки для *Різновиди про Французів, змальованих ними самими*; це на ранок, чуєте мене, і на ранній ранок; тому що вся стаття повинна бути переписана моєю рукою і підписана моїм іменем; це дуже важливо.»

Великий чоловік промовляв ці слова з вражаючим перебільшенням, і тим величним тоном, яким він інколи відповідає другові, якого не бажає прийняти: Тисяча вибачень, мій любий, за те, що залишив вас біля дверей; я був віч-на-віч із принцесою, чия честь була в моєму розпорядженні, і ви ж розумієте...

Едуард потиснув йому руку, немов благодійнику, і поспішив працювати.

Свою другу статтю великий романіст замовив на Наваринській вулиці.

Перша стаття з'явилася через два дні в *Siècle*. Дивна річ, але вона виявилася підписаною не молодиком і не великим чоловіком, а третім ім'ям, добре відомим серед тодішньої Богемі своєю любов'ю до кішок та Опера комік.

Другий друг був, і досі залишається товстим, ледачим та лімфатичним; окрім того, він не має жодних ідей і вміє лише нанизувати слова намистинами, на зразок кольє Осейджей, і, оскільки заповнення трьох колонок словами займає набагато більше часу, ніж написати книгу, його стаття з'явилася лише через кілька днів. Та й надрукували його не в *Débats*, а в *Presse*.

Вексель у тисячу двісті франків було сплачено; усі були цілком задоволені, за винятком редактора, який теж був задоволений, майже. І саме так сплачують свої борги... коли мають геніальність.

Однак, якби якійсь лукавій людині спало на думку сприйняти це за маленьку газетну витівку та замах на найвеличнішу людину нашого століття, то вона б ганебно

помилилася; я просто хотів унаочнити, що великий поет умів розв'язати переказний вексель так само легко, як і найбільш таємничий і заінтригований роман.

КІЛЬКА СЛІВ ВІД ПЕРЕКЛАДАЧА

На відомих багатьом читачам сторінках, присвячених бурхливому розвитку паризької періодики середини 19 століття, Беньямін згадує робочі відносини честолюбних літераторів із різними газетами. Так, наприклад Ежен Сю в свій час отримував вельми вагомні аванси, також особливою пишністю були відзначені гонорари Ламартіна, а зловживання щорічними виплатами призвело Александра Дюма до необхідності віддавати видавцеві по кільканадцять томів за рік. Тим-то, заволодівши рукописом, зловживання відсотками від продажів отруювало і комерсантів теж: у мовчазній згоді з письменниками вони практикували заміну одного прізвища автора на інше, аби в певний момент шана чийогось імені спрацьовувала на користь газети.

Власне, звідси і тягнеться коріння тодішнього бульварного гумору про те, як подібні літератори задля ефективності на ринку мали на утриманні зо дві дюжини невідомих бідних письменників у таємничих, однак неприємних приміщеннях, як-то підвали чи приховані у глибині старезної бібліотеки куточки кімнат. Наведу одну з перлинних знахідок Беньяміна по цитатам: «там сидить чоловік зі скуйовдженим волоссям, довгим гусячим пером у руці та похмурым і запопадливим поглядом. <...> колишній міністерський чиновник, обізнаний з мистецтвом Бальзака <...> він і є романістом».

Зі скромністю додам, що вважаю цей перекладений твір красивою й елегантною інвективою у бік Бальзака, того самого великого романіста, так званого *le grand homme*. Хоч і розуміючи проблему прилаштування своїх рукописів, навряд чи б цей есей написав хтось інший, аніж Бодлер. «Якщо ви сильні, то напад на сильного вас погубить» – писатиме він у тому ж році, розмірковуючи над положенням молодих авторів у літературній справі. Бодлер доволі сухо сприймав гусяче перо в руці письменницького чорнороба (ймовірно, Едуарда Урліака? інтрига як важлива складова барокової естетики); не мав він і жодних ілюзій щодо налагодженої між авторами та видавцями спільної справи. Невигідне становище людини автор тут перетворює на рушійну силу фабули, а самі згадки про подібні випадки по-новому ставлять питання стосовно фігури авторитету, що тривалий час рухалась до визнання аудиторією рейками капіталістичних процесів.